

İkinci Dalga Feminist Hareketin Feminizmin Gelişimindeki Dönüştürücü Rolü

The Transformative Role of the Second Wave Feminist Movement in the Development of Feminism

Gökhan BAYRAKTAR

Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, Türkiye

Öz

Kadınlar, 17. yüzyılda Aydınlanma ile beraber sosya-kültürel, siyasi ve ekonomik yaşam alanlarında, toplumda atanan rollerine, ikinci sınıf statülerine, sistemli baskılara ve eşitsizliğe karşı mücadele etmektedirler. Bu mücadele, teori boyutunda başlamış olup, Fransız Devrimi'nde kadınların karşı cinsle eşit haklara sahip olması için fiziksel mücadeleye dönüşmüş ve bu hareket feminizm kuramının köklerini ortaya çıkarmıştır. Feminizm, temelde erkek egemen düzenin önüne geçerek kadın hakları için savaş veren, cinsiyetçi yaklaşımlara karşı olan, kamusal alan ve özel hayatta kadına yönelik baskıcı yaklaşımların sonlandırılması için mücadele veren bir yaklaşımdır. Feminizm, tarihsel süreç içerisinde evrimsel dönüşüme uğrayarak üç dalgaya ayrılmıştır. Feminist kadınlar, buldukları dönemin koşulları altında, önce meşru haklarını elde etmek, ardından ise özgürlüklerini evrensel ve bireysel boyutta politik bir talep olarak kazanmak için mücadele etmişlerdir. Bu evrimsel gelişim sürecinde, ikinci dalga feminist Hareketin toplumdaki dönüştürücü etkisinin ve feminizm kuramının oluşumunda ve şekillenmesinde üstlendiği önemli rolün ortaya konulmasına gereksinim duyulmuştur. Bu çalışmada; feminizm kavramı, tarihsel süreç içerisinde evreleri ve ikinci dalga feminist hareketin kuramsal yaklaşımları incelenmiştir. Makalede, geçmişte yaşanmış olay ve olguların açıklanmasında, sorunsalın geçmişle olan ilişkisinin irdelenmesinde ve tarihsel sürecin farklı bir şekilde gelişmesine neden olan etkenlerin ortaya konulmasında başvurulan bir usül olan karşılaştırılmalı tarihi yöntem esas alınmıştır. Çalışma; ikinci dalga feminizmin, feminist kuramın gelişim sürecindeki etkisini irdelemiş ve ikinci dalga hareketinin ortaya koyduğu kavramlarının, sorunsalın bütününe yönelik kapsayıcı yaklaşımı ve alt kategorilere kırılmasının temel kaynağı olması nedenleriyle feminizm kuramının teorik altyapısını oluşturduğu çıkarımı ile sonlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Feminizm, ikinci dalga feminist hareket, toplumsal cinsiyet, ataerki, Simone de Beauvoir

ABSTRACT

Since the 17th century, women have been engaged in a struggle against their assigned roles, second-class status, systematic oppression, and inequalities in various spheres of society, especially during the Enlightenment period. This struggle began at the theoretical level and evolved into a physical movement during the French Revolution, giving rise to the roots of feminist theory. Feminism fundamentally aims to overcome patriarchal structures and advocate for women's legitimate rights, take a stand against gender discrimination, and eliminate the pressures and controls women face in the public and private domains. Throughout history, feminism has evolved through three waves. Feminist activists, adapting to the conditions of their time, primarily fought to attain their rightful rights and later pursued their freedoms as universal and individual political demands. In this evolutionary development process, there is a need to reveal the transformative impact of the second wave feminist movement on society and the important role it played in the formation and shaping of feminist theory. This study examines the concept of feminism, its historical stages, and the theoretical approaches of the second wave feminist movement. The article is based on the comparative historical method, which is a method used to explain the events and phenomena of the past, to examine the relationship of the problematic with the past, and to reveal the factors that cause the historical process to develop differently. The research explores the impact of the second wave feminism on the development of feminist theory and concludes that the concepts and issues brought forth by the second wave movement constitute the foundational source for the theoretical framework of feminist theory due to its comprehensive approach to the overall problem and its subdivision into various subcategories.

Keywords: Feminism, second wave feminist movement, gender, patriarchy, Simone de Beauvoir

Geliş Tarihi/Received: 28.11.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 06.12.2023

Yayın Tarihi/Publication Date: 31.12.2023

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Gökhan BAYRAKTAR
E-mail: gokhanbayraktar@hotmail.com

Cite this article as: Bayraktar, G. (2023). The transformative role of the second wave feminist movement in the development of feminism. *Advances in Women's Studies*, 5(2), 49-56.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

Erkeğin egemen olduğu iktidarlar ve toplumsal düzenlerde, kadının sosyal yaşamdaki rolü, sömürülüşü, cinsiyet ayrımcılığı gibi konular hakkında geçmişte verilen büyük mücadelelerin, günümüzde de önemini koruması, ilgili sorunların dönüşerek farklı boyutlarda varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Feminizmin ana konusu olan kadınlara yönelik geçmişten günümüze süregelen bu tartışmalar, tarihsel süreç içerisinde toplumsal yapının oluşturduğu baskı içinde kadınlar tarafından yeni mücadelelerin, kavramsal tanımlamaların ve teorik yaklaşımların ortaya konulmasını gerekli kılmıştır. Bu sorunsalın neticesinde ortaya çıkan feminizm kuramı, başlarda yerel düzeyde bir grup hareketi olarak ortaya çıkarken, sonraları ise siyaset biliminin teorilerinden etkilenecek geniş düzlemde toplumsal ve politik bir harekete dönüşmüştür.

Tarihsel süreç içerisinde kadınlar farklı anlayışlardan, teori ve ideolojilerden esinlenmiş ve bu etkileşim verilen mücadeleleri yakından etkilemiştir. Bazı feminist grupların farklı bakış açılarına sahip olmalarının ve patriarkal sistemi farklı noktalardan tutarak eleştirmelerinin yanı sıra kadınların farklı zamanlarda farklı taleplerinin olması da feminist kuramın gelişiminde etkili olmuştur. Ayrıca feministlerin kendi içinde öz-eleştirel bir bakış açısına sahip olmaları da Feminizmin süreç içerisinde farklı evrimsel dönüşümler geçirmesine sebep olmuştur. Dolayısıyla bu çalışmada; feminizm kavramı literatürdeki tanımlamalar referans alınarak ortaya konulmaya çalışılmış ve tarihsel süreç içerisinde yaşanan ekonomik ve toplumsal gelişmeler ışığında, kadın kimliğine yönelik uygulanan toplumsal baskı ve ötekileştirme politikasına rağmen kadının hak ve özgürlüklerini kazanmak için verdiği politik mücadelenin zaman içerisinde düşünsel boyuta taşınması ve diğer ideolojilerle girdiği etkileşim sonrası olgunlaşan feminizm kuramının gelişim dalgaları incelenmiştir. Aynı zamanda Feminizmin gelişim dalgaları arasında karşılaştırmalar yapılarak dalgalar arasında benzerlikler ve farklılıklar irdelenmiş ve ikinci dalga feminist hareketin ortaya koyduğu söylemler ve fikirlerin toplumları etkileme gücü ortaya konularak, feminist kuramının üzerindeki dönüştürücü rolü analiz edilmiştir.

Feminizm Kuramına Kavramsal Bakış

Fransız Devrimi döneminde ortaya çıktığı tahmin edilen feminizm, Latince’de kadın anlamını taşıyan “femine” kelimesinden üretilmiştir (Notz, 2012, ss. 9–11). Toplumda kadınların erkeklere göre dezavantajlı bulunduğu ve ikincil konumda olduğu düşüncesinden hareketle ortaya çıkan feminizmi G. Marshall, İngiltere’de doğan cinsiyet eşitliği ve kadın hakları için mücadele veren toplumsal bir mücadele olarak betimlerken (Marshall, 2005, s. 240); Hooks cinsiyetçi sömürüye karşı tavır alan toplumsal bir hareket olarak ifade etmektedir (Hooks, 2002, s. 1). N. Arat ise feminizmi, cinsiyet eşitliği kuramına dayanan, cinsler arasındaki iktidar mücadelesini dönüştürmeyi hedefleyen bir politik akım olarak tanımlamaktadır (Arat, 2010, ss. 29–30). S. Özbudun ise Batı’nın Orta Çağ feodal yapısında burjuvazinin feodaliteye karşı yükselttiği taleplerin kadın alanına taşınması, dinsel propandaya karşı ortaya çıkan kadının özgürleşmesi ve siyasal haklarını kazanarak bireyselleşmesi olarak tanımlamıştır (Bozoğlu & Biçer, 1990, ss. 1–5). Geniş bir bakış açısıyla Michel tarafından feminizm, “[K]adınların kendi aralarında bir dayanışma yaratarak, erkek egemen dünyanın norm ve değerlerine, cinsiyetçi politikalarına karşı başlamış olduğu mücadeleye” şeklinde betimlenmiştir (Michel, 1984, ss. 6–7). Michel, toplumsal ilişkilerde kadın-erkek arasında

statü olarak biyolojik yapıdan kaynaklı bir karşıtlıktan çok, sosyal yaşamın her alanında dönüşümü ateşleyen kuvvetli bir çatışmanın olduğunu ileri sürmektedir.

Bu tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere feminizmi, kadınların sadece cinsiyetinden kaynaklı ezilmişlikleri inceleyen, toplumdaki erkek egemen düzene ve cinsiyetçi politikalara isyan eden, özel veya kamusal alanda erkeklerle eşit haklara sahip olması gereken kadınların yaşadıkları sorunların ortadan kaldırılması için mücadele eden ve farklılıkları gözetken bir yaklaşım olarak değerlendirmek mümkündür.

Feminizm kavramının daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla toplumdaki patriarkal düzen ve bu yapının ürettiği baskının sistematikleştiği ataerki kavramının da tanımlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. En genel ifadeyle ataerki, iktidarın erkek egemenliğinde olduğu bir iktidar yapısıdır. Bu yapıda erkekler soylarının devamı için, kadınların cinsel yaşamları üzerinde hâkimiyet kurmuşlardır. Kadına biçilen rol, kadının evin içinde kalmasını sağlayan annelik ve eşliktir. Dolayısıyla ataerki toplumlarda kadının doğurganlığı ve ev içerisindeki rolleri, yüzyıllar boyunca erkeklerin kadınlara karşı üstün olması algısını oluşturmuştur (Gilmore, 1990, ss. 29–32). 1970’li yıllarda patriarkal düzende erkeklik tipolojisini temsil eden ve iş sahibi, genç, kentli, beyaz, orta-sınıf, Batılı, heteroseksüel bir karakter olan “hegemonik erkeklik” kavramı üretilmiştir (Sancar, 2008, ss. 23–41).

Kadın-erkek arasındaki ayrışım, bazıları tarafından fiziksel bir fark olarak tanımlanmış olsa da toplumsal cinsiyete göre farklılık, davranışsal yaklaşımlar ve kültürel farklılıklardır (Karaosmanoğlu, 2016, s. 7). Toplumsal cinsiyet kavramı ilk defa psikiyatrist Robert Stoller tarafından 1968’de *Sex and Gender* (Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet) kitabında kullanılmıştır. Ardından Ann Oakley ise 1972’de *Sex, Gender and Society* (Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet ve Toplum) kitabını yayımlamıştır (Oakley, 2016, ss. 23–46). Oakley’in kitabıyla yaygınlaşan kavram, kadın-erkek arasındaki farklılıkları ortaya koymak ve eşitsizliğe dikkat çekmek için kullanılmıştır (Hughes, 2002, ss. 11–12). Feminizm kavramı farklı araştırmacıların tanımlamaları üzerinden açıklanmaya çalışıldıktan sonra, kavramın odak noktası olan kadının ilişki sarmalı içerisinde olduğu toplumdaki yaklaşımlardan, eşitsizliğin sistematikleştirildiği ataerki kavramı ile toplumsal cinsiyet kavramı ve bu kavramların feminist kuramla ilişkileri ortaya konulmuştur. Bundan sonraki süreçte; feminizm kuramının tarihsel seyri ve geçirdiği evrimsel gelişim süreciyle devam edilecektir.

Feminizm Kuramının Tarihsel Gelişimi

Neolitik dönemlerde avcı toplayıcı toplumdaki avlanma, erkek-kadın arasındaki ilk iş bölümünü yaratmış ve hiyerarşi oluşturmuştur. Böylece denetim altına alınan kadınlar, kabileler arasında değiş-tokuş nesnesi haline getirilmiştir. Fakat o dönemde babalığın belirsiz halde olması nedeniyle soy zinciri anne üzerinden ilerlemiştir. Bu açıdan dönemin kadınları toplumların çınarı olarak görülürken, ham maddenin kullanımı, tarımın icadı ve özel mülkiyetin gelişmesiyle birlikte artı değer oluşması sayesinde evlilik dönemine geçilmiş ve anne soyluluğuna darbe vurularak kadının bir erkeğe ait olduğu döneme geçilmiştir. Madenleri çıkaran, hayvancılıkla uğraşan erkek, kadından daha kıymetli olmuştur. Sınıf ayrımlarına dayalı bir topluma geçişin, kadınların baskılanması ve boyunduruk altına geçmesiyle sonuçlanmasını savunan Engels’e göre; aile içerisindeki işlerin paylaşılması kadın ve erkek arasındaki ilk sınıf baskısını oluşturmuştur (Engels, 2010, ss. 14–88). Bu dönemden itibaren erkekler tarafından kadının emeğinin ve cinselliğinin sömürdüğü, kadının kamusal alandan

dışlanarak ikincil konuma atıldığı toplumsal kurumsallaşmanın temeli atılmıştır (Walby, 1986, s. 106).

Ataerki toplumlarda mutlak iktidarı ele geçiren erkekler, inanç eksenli kalıp yargılar nedeniyle aile/devlet üzerinde Tanrı'ninkine eş değer bir statüye kavuşmuştur. 11. yüzyıla gelindiğinde ise kilisenin yaptığı reformlarla kadınların kilise içerisindeki konumları terk ettirilmiş ve eğitimde, iş hayatında arka plana iten bakış açısı sistemleşmiştir. Kilise, kadınların göstermiş olduğu direnişten rahatsızlık duyarak Engizisyon hukukunu geliştirmiş ve bu dönemde on binlerce kadın yakılmıştır (Michel, 1984, ss. 29–23).

17.yüzyılda Rönesansın etkisiyle kişi haklarına önem veren aydınlar, kadınlara yönelik haksızlıklara karşı çıkmış ve eğitim aldıklarında erkeklerle eşit bir statüye denk gelebileceğini savunmuşlardır. Rönesans'la birlikte oluşan özgürlük talebi, kadınlarla erkeklerin eşit olabileceği fikrinin temellerini oluşturmuştur. Bu düşünceyle 1647'de İngiltere'deki burjuva sınıftan kadınların örgütlenerek hazırladıkları dilekçe, kadınların toplumda ötekileştirilmesine karşı verdiği mücadelenin önemli bir örneği olmuştur (Özgün, 2018, s. 380). Bu dönemde kadınlar toplum içerisinde statü kazanmaya başlasalar da orta sınıfın gelişmesi, üretimin aileden koparak kamusal alana taşınması neticesinde erkekler üretime katılırken, kadınlar mesleklerinden uzaklaştırılmış, eğitimden dışlanarak ev işlerine hapsedilmeye çalışılmıştır (Bendason, 1990, ss. 32–33).

Kadınlar ataerki sistemin baskılarına yönelik mücadelelerini kolektif çerçevede dillendirmiş olsalar da gelişmiş bir feminist bilincin oluşması 18. yüzyılda görülmüştür (Berktaş, 2012, s. 86). Fransız Devrimi, feminizmin ilk çıkış noktası olarak kabul edilir. O dönemde hayat kadınları, yoksulluğa dayanamayı Versailles Sarayı'na saldırmış ve bu hareketin ilk adımı olmuştur. Eşitlik ve özgürlük ideallerinin toplumsal yaşamda uygulanmaya başlandığı Fransız Devrimi sayesinde taleplerini daha geniş kitlelere ulaştıran feminist hareket, burjuva devrimi ile kadınların erkeklerle eşit hak ve özgürlükleri elde etmesi gerektiği fikrini daha güçlü duyurma imkânı bulmuştur. Bu yeni siyasal dönemde kadınlar en az erkekler kadar devrimde payları olsalar da kendilerine vatandaşlık haklarının verilmediğini fark etmişlerdir (Notz, 2012, ss. 38–39).

Bu dönemin devrimcilerinden olan Fransız Olympe De Gouges, Fransız Meclisi'nde 1789 yılında okunan İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'ne karşı, bu bildiride sadece erkeğin kastedilmesi sebebiyle 07 Eylül 1791'de *Kadın ve Yurttaş Hakları Bildirgesi*'ni (De Declaration Des Droits EK-1) (Wikimedia.org, 2022) yazmıştır. Bildirge'de, kadınların özgür doğduğunu, kamusal alanda ve görevlerinde mutlak eşit olması gerektiğini, hukukta eşit sayılan kadın vatandaşların, yönetimde de söz hakkının olması gerektiğini savunmuştur (Michel, 1984, ss. 48–60). De Gouges, 1793 yılında savunduğu fikirleri nedeniyle giyotinle öldürülmüştür (Donavan, 2005, s. 15).

07 Ocak 1792'de ilk sistemli feminist meydan okumayı hayata geçiren İngiliz Mary Wollstonecraft, *Kadın Haklarının Gerçeklendirilmesi* (A Vindication of the Rights of Woman EK-2) (Literaryladyiesguide, 2022) isimli kitabında kadınlara oy verme ve mülkiyet hakkının verilmesi ile eğitimde fırsat eşitliğini içeren medeni ve siyasi hakların tanınmasını talep etmiştir (Wollstonecraft, 2012, ss. 86–117). Bu talepler, temel haklar niteliği taşımaktadır ve birinci feminist dalga bunun üzerine inşa edilmiştir. Bu eser, kadının eşitlik söylemini güçlendiren bir yapıt olması nedeniyle feminizmin ilk temel eseridir ve ilk defa topyekün olarak

kadın hakları eşitlikçi bir anlayışla ortaya konulmuştur (Kayhan, 1999, ss. 36). Gösterilen mücadele neticesinde Yasama Meclisi, 20 Eylül 1792'de kadına boğanma hakkı vermek zorunda kalmıştır (Bendason, 1990, ss. 34–35). 1793'de ise Fransa'da kadın haklarını örgütlü bir şekilde sürdürebilmek için Devrimci Kadınlar Derneği kurulmuştur (Rowbotham, 1994, s. 44).

Sanayileşme süreciyle burjuva kadınları, çok küçük üretim yapabilecekleri hanelere kapanırken, işçi kadınları fabrikalarda en ağır işleri kabul etmek zorunda kalmışlardır. Emek gücünü hane içerisinde çıkarıp, kamusal alana taşıyan kapitalizmin çağı olarak tanımlanan 19. yüzyıla gelindiğinde ise feminist hareket, kapitalist ekonomik sistemle ve bu sistemin erkek egemen yapısıyla mücadeleye girmiştir. Kapitalizmde kadınların karşılıksız emeği, sermaye birikiminin gerçekleşmesi için vazgeçilmez görülmüştür. Ataerki toplum yapısında olduğu gibi, liberal sistemde de kadınlar rasyonel olmadıkları gerekçesiyle eşit yurttaşlık hakkından mahrum bırakılmıştır. O dönemde tahakküm karşısında direnişe başlayan kadınların sloganı "Oy vermiyorsam, vergi de ödemiyorum"dur (Michel, 1984, s. 70). Bununla beraber kadın ile erkeğin arasındaki eşitsizlik sorunsalı bir yana, kadınlar arasında da hakkaniyetli bir eşitlikten ve ortak bir problemden bahsetmek mümkün değildir. Kadın işçiler öncelikli olarak çalışma koşullarına, aldıkları ücretlerin yetersizliğine ve emek sömürüsüne karşı isyan ederken, burjuvazi kadınlarının mücadeleleri ise daha çok siyasi haklarını elde etmeye yönelik olmuştur (Scott, 1996, ss. 121–125).

Amerikalı yazar Sarah Moore Grimke, 1838 tarihinde yayınladığı *Letters on the Equality of the Sexes, and the Condition of Woman* (Cinslerin Eşitliği ve Kadının Konumu Üzerine Mektuplar) isimli kitabıyla, liberal yapı içerisinde kadınların öncelikle insan olmalarından kaynaklı ve var oluşlarının gereği olan doğal hakların erkeklerce kabul görmemesine tepkisini ortaya koymuş ve fiziksel eşitsizliğin kadının eşit olmayan statüye indirgenmesinin doğal hakların ihlali olduğunu ileri sürmüştür (Kayhan, 1999, ss. 35–36). 1848 yılına gelindiğinde Amerikalı yazar Elisabeth Cady Stanton tarafından, I. Seneca Falls Kadın Hakları Konvansiyonu'nda (Declaration of Sentiments EK-3) isimli *Duyguların Bildirisi*'nde (Greenmebrasil.com, 2023), kadınlara kamusal alanda erkeklerle eşit hakların verilmesi ve siyasi olarak oy verme hakkının tanınması vurgulanmıştır (Donavan, 2005, s. 394). Diğer taraftan, aynı yılda Fransa'da siyasal haklar için "Kadın Hakları," "Kadın Kurtuluş Derneği" gibi hükümet dışı kuruluşlar oluşturulmuştur. Bu girişimlerin etkisiyle kadınların, Meclis'de kadınlar tarafından temsil edilmesi düşüncesi yaygınlaşmıştır (Üste, 1999, ss. 94–95).

Bu dönemde dünya genelinde kadınların seçme-seçilme hakkı bir problem sahası olarak mevcudiyetini sürdürmektedir. Avrupa'da sadece önemli mevkilerde bulunan kocaların eşleri ile hiyerarşik yapıda bulunan kadınların oy verme hakkı varken, diğer kadınların oy kullanma hakkı yoktu. ABD'de ise kadınların yanı sıra siyahilerin de seçme-seçilme hakkı bulunmuyordu. ABD'de siyahi erkeklerle oy verme hakkının verilmesi, beyaz ve siyahi kadınların bu konuda hak arayışlarını ateşlemiştir. Öncelikle Kanada ve Fransa'daki kadınlar, ırkçı yaklaşımlara ve eşit haklara sahip olmak için karşı mücadeleye girişmiş ve şiddet eylemlerine başvurmuşlardır. Diğer taraftan, savaştan önce 1888'de kurulan Uluslararası Kadın Konseyi (International Council of Woman) ve 1902'de ABD ve İngiltere'de kurulan Uluslararası Kadın Oy Hakkı Birliği (The International Woman Suffrage Alliance) siyasi hakların kazanılması için büyük gayretler sarf etmiştir (Sevim, 2005, s. 49). Sufrajet olarak adlandırılan feminist aktivistlerin her türlü toplumsal baskıya rağmen verdikleri şiddetli mücadeleler neticesinde 1893'de Yeni

Zellanda, 1902'de Avusturalya, 1906'da Finlandiya, 1913'de Norveç ve 1917'de İngiltere'de kadınlara oy hakkı verilmiştir. Savaşın ardından ABD, Rusya, Almanya, İtalya, Danimarka, Hollanda ve Türkiye'nin de olduğu 21 ülke kadınlara oy kullanma hakkını koşulsuz vermiştir. Savaş esnasında fabrikalarda erkeklerin yerine çalışan kadınlar, savaşın ardından erkeklerin eve geri dönmesi ve işlerini istemesi üzerine işlerini kaybetmişler ve bazıları ise işlerinden olmamak için ucuz işçi olarak daha az bir maaş karşılığında devam etmeyi kabul etmek zorunda kalmışlardır. Savaş esnasında erkekle kadının konumunun eşit niteliği, savaş sonrasında eski eşitlikli konumuna dönüş yaşamıştır (Donavan, 2005, ss. 45–47).

Feminist söylemler ilk olarak 17. yüzyılda dile getirildiği andan günümüze kadarki süreç içerisinde bazı evrelerden geçmiştir. Feminist hareketlerin başlangıcının olduğu 18. yüzyılda kadınların işçi olarak fabrikalarda çalışmaya başlamasıyla eylemsel süreçler için ilk adımların atıldığı, 19. yüzyılda kapitalizmin yaygınlaşmasıyla beraber oluşan sınıf çatışmalarına rağmen örgütlenme adına girişimlerde bulunulduğu ve vatanadaş olarak eşit haklara sahip olmak için savaştıkları, 20. yüzyıla gelindiğinde ise kadınların kamusal ve özel yaşamda erkeklerle eşit hakları kazanma taleplerinin bulunduğu gözlenmiştir. Feminizmin tarihsel gelişiminin belirli süreçlere ayrılmasının temel nedenleri; bazı grupların farklı bakış açılarına sahip olmasının yanı sıra feminist grupların farklı zamanlarda farklı taleplerinin bulunması, ataerkil ve kapitalist düzeni farklı perspektiflerden yorumlamalarıdır. Ayrıca feminizm, öz-eleştirisini yaparak, evrensel problemlerin yanı sıra kişiselleştirilmiş konulara da yönelerek değişim geçirmiştir (Taş, 2016, s. 164). Genel itibarıyla feminist hareketlerin tarihsel gelişim süreci dalga olarak adlandırılan üç kronolojik dönemden oluşmaktadır.

Birinci Dalga döneminde en kritik husus, erkek egemen toplum düzenine karşı direnerek, "cinsel devrim" tanımlamasıyla toplum içerisindeki kadının rolü ve zihinsel anlayıştaki dönüşümü sağlayacak aksiyonu başlatmak olmuştur. Birinci Dalga, cinsiyet eşitliği temelinde kadın-erkek eşitliği, özellikle eşit yurttaşlık haklarının, mülkiyet haklarının ve eğitimde fırsat eşitliğinin savunuculuğunu yapmıştır (Özsöz, 2008, ss. 51–52). Bu anlamda, rasyonel ve eşitlikçi özellikler taşıyan birinci dalga feministleri, kadınların politik haklarına kavuşması ve eğitim hakkının kazanılması yönünde gelişmeler kaydettikten sonra 1960'lı yıllarda, patriarkal sistemin ezici tutumundan kurtulma arzusuyla özgürleşme hareketlerinden de etkilenerek dönüşüm geçirmiştir. Birinci feminist dalga "hak" kavramı için çok önemli mücadeleler verirken; ikinci feminist dalga "özgürlük" kavramına vurgu yaparak, sosyal haklar ve kadının özgürleşmesi temelinde yükselmiştir (Collins, 1991, s. 165). Üçüncü dalga feminizm ise 1990'ların evresinde ikinci dalga feministlerinin zihinlerinde oluşturdukları evrensel tek tip kadın tipolojisine tepki göstererek, eşit haklara sahip olma taleplerini göz ardı etmeden, ama eşitsizliğin aynı zamanda etnik, dinsel ve ırksal farklılıklardan kaynaklandığını ileri sürmüş, toplumdaki erkek egemenliğinin yanı sıra kadının kadınlık olan güç ilişkisini de tartışmaya açmıştır. Aynı zamanda üçüncü dalga "cinsel yönelim" temelli tartışmaları da ön planda tutmuştur (Durutürk, 2018, s. 78).

Feminizmin bir kadın hareketi olarak başladığı tarihsel yolculuğunda, farklı dönemlerden geçerek geliştiği ve teorik altyapısını oluşturarak sistematik bir mücadeleye dönüşümü açıklanmış ve dalga hareketleri arasındaki paradigma kırılmaları ortaya konulmuştur. Bundan sonraki süreçte ikinci dalga feminizmin bu gelişim sürecindeki rolü ve dönüştürücü etkisi ele alınacaktır.

İkinci Dalga Feminist Hareket

20. yüzyılda arka arkaya iki büyük dünya savaşının yaşanması nedeniyle feminist teorisinin gelişim süreci, geçmişle kıyaslandığında durağanlığa girmiştir. Bu durağanlık, feminist hareketin kuramsal gelişiminin dinamiklerini de hazırlamıştır. 1960'ların sonlarında ABD'deki hükümet politikaları ve sivil haklar hareketi feminist teorisinin yeniden önem kazanmasına neden olmuştur (Karaosmanoğlu, 2016, s. 27). ABD hükümeti, makro alanda iktisadi kalkınma sağlamak amacıyla değişik iş kolları için kadın iş gücü sağlamayı amaçlamıştır. Bu kapsamda, kadınlara yapılan davetkâr çağrılarının en önemlisi üniversitelerden gelmiştir. Bu dönemde ABD hükümeti, iş hayatında ayrımcılığa maruz kalan kadınların önündeki engelleri kaldırma amacı taşıyan bir rapor hazırlamış ve bunun etkisiyle kadınların iş ortamındaki koşullarının iyileştirilmesi adına "Equal Pay Act" (Eşit ücret hareketi) yasalaşmıştır. Bu yasayla ABD hükümeti, kadınların iş hayatındaki rolünün arttırılması yönündeki hedefini, kadın-erkek eşitliği çağrısıyla hayata geçirmiştir. Bu durum, feministlerin her alanda eşitlik taleplerinin temelini oluşturmuştur (Notz, 2012, ss. 68–69).

1960'larda yeniden hareketlenen feminist hareket, ABD'den başlayarak Batı Avrupa'ya yayılmıştır. Bu süreçte feminist hareket, kökleşmiş otoriter yönetimlere karşı geniş ölçekli ortaya çıkan ve tüm dünyada etkisini gösteren 1968 hareketinden doğrudan etkilenmiştir. Kadınların eğitim alanındaki kazanımlarının ardından iyi eğitilmiş genç kadınlar, ikinci dalga feminist hareketi bu özgürlükçü hareketlerin ardından belirginleştirmiştir. Diğer taraftan, ilk dalgada elde edilen siyasal ve ekonomik haklar da bu hareketin çıkış noktasını oluşturmuştur. Modern feminizmin temellerinin kurucusu olan ve ikinci dalga feminist hareketin önemli düşünürlerinden birisi olan Fransız felsefeci Simone de Beauvoir'ın, kadınların gördüğü baskıların psikolojik, sosyolojik ve felsefi temelli incelemesini yaptığı ve 1949'da yayımladığı *Le Deuxième Sexe*, *Second Sex* (İkinci Cins) adlı eseri, ikinci dalga feminizmin teorik altyapısını oluşturmuştur (Beauvoir, 2000, ss. 17–18). Aynı zamanda ekonomik özgürlüğü olan ve iyi eğitilmiş kadınların dahi birçok yasakla karşılaştığını ileri süren Amerikalı yazar Betty Freidan'ın, kadınların durumunu "bir adı olmayan sorun" olarak tanımladığı ve kadına benlik kazandıracak şeyin sadece kendisinde olduğunu savunduğu 1963 tarihli *Kadınlığın Gizemi* (The Feminine Mystique) adlı eseri, feminist hareketin bu dönemde yeniden hareketlenmesine katkı sağlamıştır (Hannam, 2007, s. 137).

Birinci feminist dalga döneminde eğitim hakkı, iş hayatında yer alma, politik haklar kadınlara tanınmış olmasına rağmen, yasalarla belirlenen haklar, geleneksel toplumsal normlar, cinsiyetçi bakış açıları, örfler ve adetler sebebiyle bütünüyle uygulamada yaşam pratiklerine geçirilememiştir (Kolay, 2015, s. 8). İkinci feminist dalga tarafından, kolektif bir kadın kimliği tanımlanarak, kadının statüsü ve sahip olduğu roller erkeğe göre değerli kılınmıştır. Ayrıca kadının kamusal alanda yaşadıkları ötekileştirici davranışların karşısında durularak, kadınlara yönelik uygulanan baskıcı tutumlara karşı bütüncül bir yaklaşım geliştirilmiştir. Bu kimliğin öznesi ise ataerkil toplum yapılarına son vermeyi amaçlayan, her alanda eşit haklar isteyen ve cinsel özgürlüklerini kazanmayı arzu eden kadınlar olmuştur (Beauvoir, 2000, ss. 17–18). Kadının kamusal alana girmesi, ekonomik hayata katılarak bağımsızlığına ulaşma arzusu ve her alanda erkeklerle eşit haklara sahip olması hareketin temel amaçlarını oluşturmuştur.

İkinci dalga feminist hareket, daha başından itibaren farklı düşünce akımlarıyla etkileşime girerek liberal, radikal, marksist ve sosyalist feminizm gibi çok yönlü bakış açılarına sahip yeni teorilere ayrılmış olup, her bir grubun feminist düşünürleri ikinci dalga feminist Hareketin savunduğu kadın haklarının farklı kıstaslarını ele alarak, kadın haklarına alternatif çözüm arayışları getirmişlerdir (İmançer, 2002, s. 156). Liberal feminizm kapitalist ekonomik sistemi esas olarak kabul edip, kadın ile erkek arasında mutlak eşitliği savunurken, Radikal feminizm kadınların bedenlerinin kontrolünü ellerinde tutmalarına ve cinsel özgürlüğe odaklanmıştır. Radikaller ırksal, etnik, sınıfsal farklılıkları göz ardı ederek, kadınların sadece kadın kimliklerinden ötürü erkeklerin ezici tutumlarına ve yaklaşımlarına maruz kaldıklarını ileri sürmüştür. Marksist feministler kadınlar arasındaki sınıfsal farklılıkların dikkate alınmadığını ifade ederken, Sosyalist feminizm ise marksist ve radikal feminist kuramlarını bütünleştiren daha uzlaşmacı bir yaklaşım sergilemiştir. Kadınların baskılanmasının temel kaynağının; sınıfsal değişiklikler ile beraber toplumsal cinsiyet ve cinsellikte saklı olduğunu ortaya koymuştur (Giddens, 2008, s. 517).

Bu dönemde feminist hareketin en önemli unsurları olarak; kamusal alanın yanında özel alana da odaklanarak değişime aileden başlanması, kadının cinsel özgürlüğü için önemli adımların atılması, kız kardeşlik yaklaşımıyla örgütleniş biçimi ve değişimi gerçekleştirmek için hayata geçirdiği projeler ön plana çıkmaktadır.

Ataerkil Toplumsal Yapıya Karşı Koyuş: Aktif Kadın Öznesi ve Aile

Beauvoir feminizm terimini; "Erkekler tarafından kadınları baskı altındaki durumlarıyla sınırlamak için icat edilmiş bir miter." şeklinde ifade etmiştir (Beauvoir, 2000, ss. 131–159). Hayat arkadaşı Jean-Paul Sartre'in varoluşçuluk felsefesinden etkilenen Beauvoir, Freudcu yönleri ağır basan feminist bir varoluşçuluğun etkili olduğu eserinde, insanın kaderinin içinde bulunduğu toplumun belirlediği varoluşçuluğun teorik kavramlarından hareket ederek erkek cinsinin, kadını "Öteki" (Other) olarak tanımladığını savunmuştur. Kadının ötekileştirilerek sınıflandırılmasının kaynağını, bireylerin zihinlerinde oluşturduğu toplumu algılama biçimiyle ilintili olduğunu, bireyin kendini hep zıttı olduğu şeyle tanımladığını, bu nedenle kadınların doğrudan öteki olmaya mahkûm edildiğini ileri sürmüştür. Kadınlar kimliklerini aramaktan, yaşadığı toplum içerisinde varlık sebeplerini bulmalarından hep uzak tutulmuştur. Erkekler egemen oldukları iktidarlarının devamı ve özgürlük alanlarının muhafazası için kadınları birer düşman olarak görüp, onları sürekli denetim altında tutmuşlardır (Walters, 2005, s. 138).

Beauvoir'a göre kadınlar diğeri olmaktan çıkıp birer özne olabilir, kendi "Ben"ini yaratabilir; ancak ataerkil toplum yapısı bu durumun önündeki en büyük engeldir ve sosyal toplumun örüntüleri de haklar konusunda sınırlayıcı bir etkiye sahiptir (Beauvoir, 2000, ss. 155–159). Beauvoir, kadınları yalnızca doğanın değil, zaman zaman önyargıların, örf ve adetlerin de sınırlandırdığını savunmuştur. Bu nedenle toplumca baskılanan kadınlar için sadece yasal hakların elde edilmesi yeterli olmamış, kültürel ve ekonomik düzeyde köklü dönüşümlerin de gerçekleştirmesine ihtiyaç duyulmuştur (Tong, 2006, ss. 314–325).

Kadınların gerçekleştireceği köklü dönüşüm için aileden başlamak gerekir. Aile; ataerkil yapıdan dolayı cinsiyetçi sömürüyü arttıran, ev kadınlığı, annelik gibi kavramlar yüceltilerek kadını evsel alana

kapanmaya zorlayan ve kadınlara has olan "fedakârlık ve sadakatli olma" değerlerini yükleyen bir alan olduğu için dönüşümün başlangıç noktasını oluşturmaktadır (Doltaş, 1995, ss. 53–54). Bu nedenle ikinci feminist dalga evsel alanın "özel alan" olarak tanımlanmasını eleştirmiş, 'kadının özel alanın hizmetçisi' olduğu yaklaşımına radikal bir karşı çıkış göstermiş ve "kişisel olan politiktir" sloganıyla en büyük mücadele alanı olarak özel alanı görmüştür. İkinci dalga feminizm, kamusal ve özel alan arasındaki ayrıma getirdiği eleştiriyle başarılı bir başkaldırış inşa etmiştir. "Kişisel olan politiktir" sloganının yaratıcısı olan Amerikalı yazar Kate Millett, ataerkil toplum düzeninin kadınlara atfettiği ikinci sınıflık durumunu, yayınlanan edebi ve felsefi eserlerdeki temsillerini inceleyen 1970 tarihli *Sexual Politics* (Cinsel Politika) adlı eserinde; bir grubun diğerini yönetmesi halinde iki grup arasındaki ilişkinin politik olduğunu, bu nedenle cinsiyetlerarası ilişkinin de politik olduğunu vurgulayarak, İkinci dalga feminist hareketin başarıları arasında yerini almıştır (Millett, 2000, ss. 106–110). Bu söylem; özelleştirilen aile ideolojisindeki baskılanan kadının erkekle eşit olduğunu ve kadının cinsel özgürlüğünü temsil etmesi bağlamında iki yönlü bir eleştiri ortaya koymaktadır.

Avusturyalı akademisyen Germaine Greer'in 1970 tarihinde yayımlanan *The Female Eunuch* (Dişi Hadım) adlı eseri; toplumsal koşullandırmalarla edilgen ve bağımlı bir varlık olarak sunulan kadın imgesini araştırırken, sorunun nedeninin ataerkil yapıdaki ailenin içindeki baskılardan kaynaklandığına dikkat çekmesiyle İkinci dalga feminist hareket içerisinde anılmaktadır (Mcgrath, 1999, ss. 177–184). Aynı tarihte yayımlanan İngiliz yazar Eva Figes'in *Patriarchal Attitudes* (Ataerkil Tavrılar) adlı eseri de kadına uygulanan baskıcı ve ezici tutumun sebebinin, patriarkal toplum yapısı ve kapitalist ekonomik sistem olarak sıralayarak bu harekete katkı sunmuştur (Figes, 1986, ss. 17–34). Beauvoir da kadınlar evlenerek rahata erebileceğini sanmasına rağmen, tam tersine bu durum kadınları ev içi özel alana hapsedeceğini savunmuş, çözüm olarak kadını özel alana hapseden yasal düzenlemelerin yürürlükten kaldırılmasının gerektiğini, kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanmak için iş dünyasında yerlerini almalarını ve kamusal alanda erkeklere sunulan fırsatların kadınlara da sunulması gerektiğini önermiştir (Gamble, 2001, s. 29).

Kadının Cinsel Özgürlüğü: Doğum Kontrol ve Kürtaj Hakkı

Erkeklerin zihnindeki cinsellik algısı ve kadın vücudu üzerinde söz sahibi olma içgüdüleri, kadınlara uygulanan baskıcı ve ezici tutumun ana unsurunu oluşturmaktadır (Donovan, 2005, s. 47). Ataerkil toplumların genelinde toplumsal zihniyette yerleşmiş olan bu kusurlu yaklaşım, kadının mutlak bir özgürlüğe kavuşmasının önündeki en temel engeldir ve bu engeli aşmanın yolu ile kadınlara cinsel özgürlüklerinin verilmesi ve bedenleri üzerindeki kontrole sahip olmalarını sağlamaktır.

Wollstonecraft, feminist teorinin klasiği olarak kabul edilen *Vindication of the Rights of Women* adlı eserinde; toplumsal düzenin oluşumunda erkeğin kas gücünün etkili olduğunu, bu durumun erkeği avantajlı bir konuma getirdiğini, bunun neticesinde toplumun kadınları yalnızca erkekleri memnun etme rolüne zorladığını vurgulamıştır (Wollstonecraft, 2012, ss. 86–117). Kadınların toplumdaki ezilmişliğinin ortadan kaldırılmasındaki yolun ise kadınların seksüel varlıklar olarak değil, insan olarak tanımlanmasında yattığına dikkat çekmiştir. Bu nedenle kadın-erkek arasındaki ilişkiyi cinsiyet ayrımlarına gitmeden "insan" temelli bakış açısıyla, özel bir anlam yüklediği "akıl" kavramı çerçevesinde tahlil etmiştir (Vincent, 2006, ss. 301–306). Benzer şekilde kadınların, kas gücünün zayıflığı nedeniyle erkeklere

bağımlı olduğu, köleleştirilerek toplum içinde farklı bir sosyal konumda yer aldığını savunan İngiliz filozof John Stuart Mill'in 1869 tarihinde yayımlanan *The Subjection of Women* (Kadınların Köleleştirilmesi) adlı eserinde (Mill, 1987), toplumun akıl etrafında örgütlenmesinin gerektiğine ve cinsiyet gibi doğuştan gelen özelliklerin önemsizliğine vurgu yapmıştır (Geçit, 2013, ss. 109–113). Wollstonecraft kadınların, siyasal alanda baskılanmalarını ve cinsel bir obje olarak algılanarak, cinsel özgürlüklerinden yoksun bırakılmalarını fark etmesine rağmen, “cinsel olanı” değil de “ev içini” politize etmeye yönelmiştir. Erkeklerin “cinsel zorbalık kimlikleriyle” mücadele edilmesi gerekliliğini, öncelikli olarak görmeyerek sonraki feminist dalgalarının eğilmeleri gereken konular arasına bırakmak durumunda kalmıştır (Donovan, 2005, s. 47). Bu açıdan, birinci feminist dalganın odaklandığı eşit yurttaşlık taleplerinin yanı sıra özgürleşme kapsamındaki taleplerin sinyallerini de göstermesi bakımından bu eser ayrıca önemli bir değere sahiptir.

İkinci dalga feminizm kadın-erkek arasındaki biyolojik farklılıkların doğuştan var olduğunu, ancak cinsiyet temelli bu farklılıkların esas bir yol ayrımı oluşturmayacağını savunmuştur. Kadının bedensel özgürlük mücadelesi, Beauvoir'ın cinsiyet rollerinin doğadan kaynaklanmadığını, öğretilmiş olduğunu iddia eden *İkinci Cins* adlı eserinde; “Kadın doğulmaz, kadın olunur” ifadesi ile “Kadınların kurtuluşu karınlarından başlayacak” sözleriyle sloganlaştırılmıştır (Beauvoir, 2000, s. 159). Bu sloganlar, ikinci dalga feminizmin teorik ve pratik olarak izleyecekleri yolları ortaya koymuş ve toplumun etkisiyle şekillenen “toplumsal cinsiyet” kavramının bir özeti olmuştur.

1960'lı yıllarda tıpta yaşanan teknolojik gelişmeler, kadınların güvenli doğum yapmalarını sağlayan doğum kontrol araçlarının gelişmesini sağlamıştır. Böylece bedenlerinin erkek denetiminden çıkmasını talep eden kadınların, tarih boyunca beklediği cinsellikle doğurganlığın birbirinden ayrılması imkânı ortaya çıkmıştır (Kolay, 2015 s. 8). Bu nedenle kadınlar, doğum kontrol yöntemlerinin yaygınlaştırılması ve tüm kadınlara sunulabilmesi için dünya genelinde bu konu özelinde olan kanunların kaldırılması yönünde büyük bir çaba sarf etmişlerdir. 1966 yılında ABD'de Betty Freidan tarafından hayata geçirilen Ulusal Kadın Örgütü (NOW – National Organisation of Women), kadınların eğitim yoluyla bilinçlenmesi, çalışma hayatında yer bulması, aile hukukunun eşitlikçi temelde inşa edilmesi ve medyadaki cinsiyetçiliğin son bulması için mücadele etmiştir (Çakır, 2011, ss. 509–516). Yine bu dönemde cinsiyet rolleri üzerine kitaplar yazılarak, edebiyat cinsiyetçilikle mücadele için kullanılan alanlardan birisi olmuştur. Aynı zamanda üniversitelerde Kadın Çalışmaları Bölümleri, Kadın Sorunlarını Araştırma ve Uygulama Merkezleri kurulmaya başlanmıştır (Kolay, 2015, s. 9).

Feministlerin yoğun süren mücadeleleri sonucu Fransa'da 1967'de doğum kontrol uygulaması yasalaşmıştır. Ancak bu durumun da istemsiz doğumların önünü tam olarak alamaması üzerine kürtaj hakkının da kadına tanınmasıyla kadının cinsel özgürlüğüne kavuşması ve bedeni üzerine mutlak karar verici olması sağlanmıştır. Feministler İngiltere'de 1967 yılında, ABD'de 1973 yılında kürtaj hakkını kazanmış, doğum kontrol uygulaması ve kürtajın yasallaşması diğer ülkelere de yayılmıştır (Kolay, 2015 s. 8). Ancak kürtajın kanunlaşması, tek başına yeterli olmadığı için kürtaj yaptırabilmek için gerekli olan maddi imkânlar ile temiz sağlık şartlarının sağlanabilmesi içinde de feminist kadınlar mücadelelerine devam etmişlerdir. Bunların yanı sıra feminist hukukçuların çabalarıyla tecavüz ve cinsel tacizin de kadınlara

karşı işlenen suçlar arasına alınması ve ilgili kadının onayı olmadan dava konusuna basın yasağının getirilmesi için yasa tasarıları da bu dönemde oluşturulmuştur.

Bilinç Yükseltme: Kız Kardeşlik

İkinci Dalga Feministler tarafından yürütülen hareketin en dikkat çekici özelliği kuşkusuz örgütlenme biçimidir. Geleneksel anlayışa göre kadınların birbirlerini suçlamadan bir araya gelme ve suçlu olarak önce kadınları görme eğilimi, birlik oluşturmalarının önündeki temel zorlayıcı engel olmasına rağmen, bu dönemde değişik hayat stilleri, dünya görüşleri olan ve farklı kültürlerden gelen kadınlar bir bütün olarak mücadele göstermiştir. Kadınlar bu dönemde, küçük gruplar halinde düzenli bir araya gelmişler ve “Bilinç yükseltme” olarak adlandırılan faaliyetle kendi deneyimleri hakkında konuşarak birbirlerinin sorunlarını anlamaya çalışmışlardır (Walters, 2005, ss. 155–157). Bilinç yükseltme; farklı siyasi ve sosyal kültürlere sahip kadınların kendilerini birleştiren ve ayırıştırıcı şeylerin politik düzeyde toplumsal bir çıkmaz olduğunun farkına varmalarına, toplumsal alandaki cinsiyet rollerinin tekil şahısların üzerindeki etkilerinin sorgulanmasına ve bu şekilde birbirlerini yargılamadan “kız kardeş” (sisterhood) olunmasına vesile olmuştur. “Kız kardeşlik” argümanı, 1968 sonrası “yoldaşlık” anlamı ile önemli bir gelenek haline gelmiştir (Millett 2000, s. 106). Bilinç yükseltme toplantılarına katılan kadınlar, yaşadıkları sıkıntıları diğer kadınlarla paylaşarak rahatlasalar da asıl amaçları terapiden ziyade, kendi deneyimlerinin görünür kılınması, sorunlarının kişisel olmadığını anlaşılması ve ortak uzlaşma noktalarının belirlenmesidir.

Feminizmin yönteminin ne olacağına ilişkin tartışmasında MacKinnon, “diyalektik materyalizmin” feminist teoriye uyarlaması olarak bilinç yükseltmeyi görmüştür (MacKinnon, 2003, ss. 22–56). Bilinç yükseltme sayesinde kadınların yaşadıkları kötü tecrübeler, aynı koşullarda olan hem cinsleri tarafından bir taraftan örnek bir olay olarak ele alınarak kritik edilip yeniden şekillendirilmektedir. Diğer taraftan ise diğer kadınların bilinçlenmesi ve başına gelmeden öğrenmesi sağlanmaktadır. Bilinç yükseltme faaliyetlerinin ortaya koyduğu en kritik husus, yaşananlar üzerindeki gizlilik perdesini kaldırarak “mahrem” olarak nitelenen özel olanın politik olduğu gerçeğidir. Kadın deneyimlerinin konuşulan bir şey haline gelmesiyle özel olan politikleşmiş ve evlilik, annelik, doğurganlık, kürtaj, seks işçiliği, şiddet, cinsel taciz, tecavüz benzeri meseleler özel sorunlar olarak yer almaktan çıkmış ve kamuoyunun gündeminde olan kamusal alanın politik sorunlarına dönüşmüştür.

Bu dönemde feministlerin verdiği mücadelede izlediği strateji, yaşanan kötü durumları belirleyerek ortaya çıkarmak ve dönüştürme gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle yeni yeni projeler de hayata geçirilmiştir. Bu projeler kapsamında; kadın merkezleri, kadın sığınma evleri, kadın kahveleri, kız çocuklarına yönelik gündüz bakım evleri, acil çağrı merkezleri, danışma merkezleri, sanat kolektifleri açılmıştır (Karaosmanoğlu, 2016, s. 30). Bunların yanı sıra bu dönemde kadının verdiği en önemli mücadele alanlarından birisi olan kadın yönelik şiddet kapsamında kampanyalar düzenlenmiş ve evin içerisinde fiziki, psikolojik ve cinsel olmak üzere bütün şiddet olaylarına yönelik toplumda farkındalık ve duyarlılık oluşturulmaya çalışılmıştır (Notz, 2012, s. 75). Dünya geneline yayılan bu çalışmalar sayesinde gerekli duyarlılık sağlanmış ve Birleşmiş Milletler (BM) tarafından 1975–1985 dönemi “Kadın On Yılı” olarak belirlenmiştir (Arat, 2010, s. 73).

Sonuç

Feminist kuramın doğuşu ve gelişimi, sosyal ve iktisadi alanlarda kadınların özgürlüklerini elde etmesiyle başlamıştır. Bu iktisadi bağımsızlıklar, özellikle sanayileşme ve ucuz işgücü gereksinimiyle kazanılmıştır. Kadınların ekonomik alanda mücadeleleriyle başlayan feminist hareket, daha sonra kadının eğitim hakkını almasıyla fikir sahasına yayılmış ve kadınlara seçme-seçilme hakkının verilmesiyle de siyasi alana taşınmıştır. Cinsiyet eşitliği tartışmaları üzerine inşa edilen Birinci feminist dalga'yla siyasal haklarını alıp, eşit birer yurttaş olan kadınların, ikinci feminist dalga'yla 1960'larda bir bütün halinde erkeklerle eşit özgürlük haklarına sahip olduğu savunulmuş ve yeni bir paradigma kırılması yaşanmış, 1990'lardan sonra ise artık kadınların farklılıkları üzerinde durulmuş ve Feminizm kuramı öz-eleştirel bir nitelik kazanmıştır.

İkinci feminist dalganın önemli düşünürlerinden birisi olan Simone de Beauvoir, "kadın doğulmadığını, kadın olunduğunu" belirtirek, cinsel kimliğin bir inşa olduğunu ifade etmiştir. 1968 yılındaki özgürlükçü hareketlerden etkilenen ikinci feminist hareket, feminizmi yükseliş trendine geçirmiş ve siyah kadınlar, lezbiyenler hareketin özneleri olmuşlardır. Kadınlar her alanda eşitlik talep etmiş ve daha önce konuşulmayan, ev içi görünmeyen emek, cinsel özgürlük, evlilik içi tecavüz, iş yerinde cinsel taciz, vb. konular hareketin odağını oluşturmuştur. İkinci dalganın en kritik söylemlerinden bir diğeri ise "kişisel olan politiktir" sloganı, ikinci feminist dalgayı diğer dönemlerden ayırtıran bir başka slogan olmuştur. Bu sloganlarla ikinci dalga feminizm sadece siyasal özgürlüklerin elde edilmesiyle sorununun çözülmediğini ileri sürerek, kadının cinsel özgürlüğüne kavuşturulmasını amaçlamıştır. Bu kapsamda hareket, cinsiyetçi toplumsal baskıya vurgu yaparak, önceki dönemlerde politik alanla sınırlandırılmış olan mücadele alanını, toplumun diğer sorun alanlarına da odaklanarak genişletmiştir.

1960'lı yıllarda tüm dünyayı etkisi altına alan kapitalist ekonomik sistem, genel olarak erkeğin merkezinde olduğu bir sistem olması nedeniyle feministler, eşit bir toplumun savunuculuğunu yapan emperyalizm karşıtı yapılanmalarla birlikte hareket etmişlerdir. Bu dönemde feministler sadece kapitalist sisteme karşı mücadele vermemiş, aynı zamanda ırk, sınıf ve cinsiyetçi anlayışlarla da mücadele etmişlerdir.

Başlarda bir sokak hareketi olarak doğan ikinci dalga feminizm, ilerleyen süreçte üniversitelerde yoğunlaşan tartışma ve öz eleştiriler ışığında yerini üçüncü dalga feminizme bırakmıştır. Üçüncü dalga feminizm, ikinci dalga feminizm döneminde talep edilen aynı hakları savunarak, onun etkisinde kalmıştır. İkinci dalga, kendisinin eleştirisi olarak ortaya çıkan üçüncü dalga ile karşılaştırıldığında; ikinci dalga feminizm mutlak eşit hak ve özgürlükleri savunurken, üçüncü dalga feminizm ise farklılıkların önemine vurgu yapmaktadır. İkinci dalgada ırk, kimlik, sınıf ayrımı, etnik farklılıklar göz ardı edilerek bütünleşik bir mücadele yürütülmüştür. Üçüncü dalga feminizm ise ağırlıklı olarak beyaz orta sınıfın savunuculuğunu yaptığı feminizmi reddederek, ırk ayrımı yapmadan kadınların sinerjisinden doğan gücün oluşturduğu politik etkinin bir sonucu olarak farklılığın zenginliğiyle söylemlerine devam etme eğiliminde olmuştur. Ferdi bir yaklaşımla her kadının kendi özelinde baskılanmış problemlerinin olduğunu ve bu sorunların kesişim alanları üzerinden politika geliştirmek gerektiğini savunmuştur. Bir diğer husus ise daha önce çok fazla üzerinde durulmayan cinsel yönelim konusudur. Böylece bu dönemde feministler daha çok kadına şiddet, cinsellik,

kadının güçlendirilmesi gibi spesifik politikalar izlemişlerdir. Aynı zamanda feminizm bu dönemde yükselişe geçen postmodernizm ve postyapısalcılık akımlarından etkilenerek modernist, ataerkil ve emperyalist söylemlerin karşısında konumlanmıştır.

Tarihsel süreç içerisinde, yaşanan toplumsal ve ekonomik devrimsel olaylara paralel olarak ilk aşamada "hak" kavramının, sonrasında "özgürlük" kavramının ve son olarak da farklılıkların mücadelesini veren feminist kuramın üç aşamalı evrimsel sürecinde, ikinci dalga feminist hareket, feminizm kuramının temel paradigma kırılma noktasını temsil etmektedir. Feminist kuramın savunuculuğunu yaptığı kadınların sahip olması gereken eşit haklar kavramı, kuramın çıkış noktası olan Fransız Devrimi'nin insanlık için ortaya koyduğu en temel kavramdır. İnsanlığın yarısını oluşturan kadınlar, bilfiil erkeklerle birlikte mücadelesini verdikleri bu kavramı, devrim sonrası göz ardı edildiklerini anladıklarında kendi için şiddetle talep etmiş ve bunun neticesinde feminist kuramın temeli atılmıştır. Ancak feminizm birinci dalga süresince Fransız Devrimi'nin getirdiği eşit haklar kavramı dışında, yeni bir kavramsal bakış açısı ortaya koyamamıştır. Kuramın temel paradigma kırılmasını temsil eden ikinci dalga feminist hareketin, feminizmin temellerini oluşturan eşit hak ve özgürlük taleplerinin kamusal ve özel alan olarak ayırım gözetmeksizin her alana yaygınlaştırılabilmesi için ortaya koyduğu söylemler, toplumun genelinde önemli bir farkındalık oluşturmuştur. Ayrıca kadınların cinsel özgürlüklerini elde etmek için verdikleri mücadele ve örgütleniş biçimleri, o zamana kadar gizli tutulan özel alandaki sorunların kişisel olmadığını anlaşılmasına, paylaşılarak görünür kılınmasına ve toplumun farklılık gözetmeksizin bilinçlenmesine yol açmıştır. Bununla beraber toplumsal tepkinin oluşturulabilmesi adına birçok projenin de hayata geçirilebilmesi için uygun zemin hazırlanmıştır. Böylece ürettikleri yeni kavramlar ve eylemler sayesinde ikinci dalga feminist hareket, ataerkil toplum yapısı ve cinsiyetçi bakış açısının dönüştürülmesinde önemli bir rol üstlenmiş ve toplumu etkileme gücünü sergilemiş, aynı zamanda Feminist Kuramın gelişimindeki dönüştürücü rolünü ortaya koymuştur.

İkinci dalga feminist hareketin mücadelesini verdiği kavramların, temelde birinci dalganın söylemlerini kapsayıcı bir nitelik taşıyor olması ve aynı zamanda üçüncü dalga feminist hareketin de ikinci dalganın eleştirel bir sonucu olarak doğması açısından bakıldığında, ikinci dalganın modern feminizmin temelini oluşturduğu görülmektedir. Bununla beraber ikinci dalga feminizm döneminde söylem ve eylemlerdeki farklılaşmanın yanı sıra feminist kuramın düşünsel boyutunun da bu dönemde geliştiği, diğer düşünce akımlarıyla girilen etkileşimler sayesinde olgunlaştığı ve zenginleştiği görülmektedir. Feminist kuram içerisinde bu dönemde farklı ideolojilerden etkilenmeler sonucunda değişik yönelimleri barındıran farklı feminist olgular üretilmiştir. Liberal, radikal, marksist, sosyalist feminizm gibi bu yaklaşımların hemen hemen hepsi, ikinci dalga feminizmin öne sürdüğü kadın haklarının farklı yönlerinin yorumlanması ve kadınların üzerindeki baskıcı gücün farklı açılardan eleştirilmesi neticesinde ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan da ikinci dalga feminist hareketin, feminizm kuramının teorik altyapısını oluşturduğu görülmektedir. Ayrıca dünya ölçeğinde, gerek kamusal alanda gerekse özel alanda kadın-erkek arasındaki hak ve özgürlük kapsamındaki sorunsalın günümüzde de geçerliliğini koruduğu ve tümüyle eşitlikçi bir toplumsal örgütlenmeye ihtiyaç duyulduğu dikkate alındığında, ikinci dalga feminist hareketin günümüz toplum yapısında da yaygın görülen bu sorunlara çözüm önerileri sunduğu ve bu nedenlerle bugün de temel kavramlarıyla halen

varlığını sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Bu durum ise ikinci dalga feminist hareketin, feminist kuram içerisindeki önemini net olarak ortaya koymaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

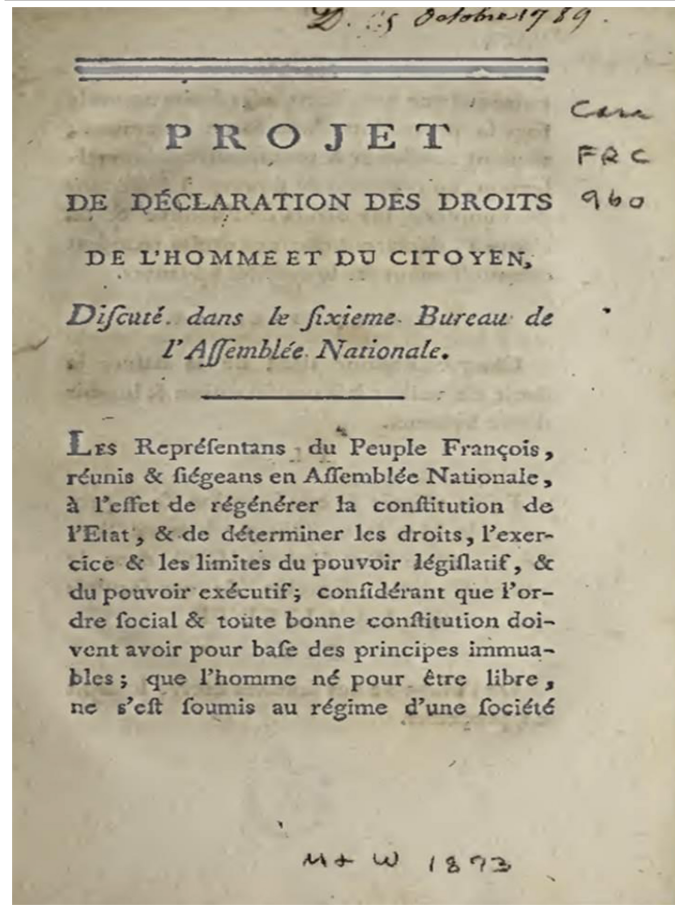
Declaration of Interests: The author declares that they have no competing interest.

Funding: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Arat, N. (2010). *Feminizmin ABC'si*. Say Yayınları.
- Beauvoir, S. (2000). *Kadın: İkinci cins, bağımsızlığa doğru*. Payel Yayınları.
- Bendason, N. (1990). *Başlangıcından günümüze kadın hakları*. İletişim Yayınları.
- Berktaş, F. (2012). *Tarihin cinsiyeti*. Metis Yayınları.
- Bozoğlu, E. E., & Biçer, S. (1990). Kadın sorunu ve hareketi: Sibel Özbudun ile söyleşi. *Gelenek*, 1–5.
- Çakır, S. (2011). *Feminist tarih yazımı: Tarihin kadınlar için, kadınlar tarafından yeniden İnşası*. Koç Üniversitesi Yayınları.
- Collins, P. H. (1991). *Black feminist thought: Knowledge, consciousness and the politics of empowerment*. Routledge.
- Doltaş, D. (1995). *Batıdaki feminist kuramlar ve 1980 sonrası Türkiye feminizmi Türkiye'de kadın olgusu içinde*. Say Yayınları.
- Donovan, J. (2005). *Feminist teori*. İletişim Yayınları.
- Durutürk, B. (2018). Feminizm ve çokkültürlülük arasındaki ilişki üzerine bir inceleme. *Bilgi*, 20(2), 76–90.
- Engels, F. (2010). *Ailenin özel mülkiyetin ve devletin kökeni*. Sol Yayınları.
- Figes, E. (1986). *Patriarchal attitudes*. Red Globe Press.
- Gamble, S. (2001). *The Routledge companion to feminism and postfeminism*. Routledge.
- Geçit, B. (2013). John Stuart Mill'de kadının toplumsal konumu. *Beytul-hikme An International Journal of Philosophy*, 3, 105–127.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*. Kırmızı Yayınları.
- Gilmore, D. D. (1990). *Manhood in the making: Cultural concepts of masculinity*. Yale University Press.
- Hannam, J. (2007). *Feminism*. Pearson.
- Hooks, B. (2002). *Feminizm herkes içindir*. Çitlenbik Yayınları.
- Hughes, C. (2002). *Key concepts in feminist theory and research*. Sage Publications.
- İmançer, D. (2002). Feminizm ve yeni yönelimler. *Doğu Batı Dergisi*, 19, 155–178.
- Karaoğlu, A. (2016). *Bir uluslararası ilişkiler teorisi olarak feminizm*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Araştırmaları Ana Bilim Dalı.
- Kayhan, F. (1999). *Feminizmler dizisi*. BDS Yayınları.
- Kolay, H. (2015). Kadın hareketlerinin süreçleri, talepleri ve kazanımları. *EMO Kadın Bülteni*, 3, 5–11.
- MacKinnon, C. (2003). *Feminist bir devlet kuramına doğru*. Metis Yayınları.
- Marshall, G. (2005). *Sosyoloji sözlüğü*. Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mcgrath, A. (1999). The female eunuch in the suburbs: Reflections on adolescence, autobiography, and history-writing. *Journal of Popular Culture*, 33(1), 177–190. [CrossRef]
- Michel, A. (1984). *Feminizm*. Kadın Çevresi Yayınları.
- Mill, J. S. (1987). *Kadınların köleleştirilişi*. Afa Yayıncılık.
- Millett, K. (2000). *Cinsel politika*. Payel Yayınevi.
- Notz, G. (2012). *Feminizm*. Phoenix Yayınları.
- Oakley, A. (2016). *Sex, gender and society*. Routledge.
- Özgün, Y. (2018). Feminizm. *Siyaset bilimi kavramlar, ideolojiler, Disiplinler arası ilişkiler*, 379–395.
- Özsöz, C. (2008). Kültürel feminist teori ve feminist teorilere giriş. *Sosyoloji Notları*, 6, 41–55.
- Rowbotham, S. (1994). *Kadınlar direniş ve devrim*. Payel Yayınları.
- Sancar, S. (2008). *Erkeklik: İmkansız iktidar: Ailede, piyasada ve sokakta erkekler*. Metis Yayınları.
- Scott, J. W. (1996). *Feminism and history*. Oxford University Press.
- Sevim, A. (2005). *Feminizm*. İnsan Yayınları.
- Taş, G. (2016). Feminizm üzerine genel bir değerlendirme: Kavramsal analizi, tarihsel süreçleri ve dönüşümleri. *Academic Elegance*, 3(5), 163–175.
- Tong, R. P. (2006). *Feminist düşünce*. Gündoğan Yayınları.
- Üste, R. B. (1999). Temsil hakkında eşitliğe doğru: Kadınların temsil hakkı mücadelelerinin tarihi gelişimi ve genel oy. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(3), 84–99.
- Vincent, A. (2006). *Modern politik ideolojiler*. Paradigma Yayınları.
- Walby, S. (1986). *Patriarchy at work*. University of Minnesota Press.
- Walters, M. (2005). *Feminizm*. Dost Kitabevi.
- Wollstonecraft, M. (2012). *Kadın haklarının müdafaası*. Doruk Yayımcılık.
- İnternet Kaynakları
- Greenmebrasil.com (2023). *Declaration of Sentiments*. https://www.greenmebrasil.com/wp-content/uploads/2021/10/dichiarazione_seneca_falls.jpg
- Literaryladiesguide (2022). *A vindication of right of the woman*. <https://www.literaryladiesguide.com/wp-content/uploads/2018/10/vindrightswom1.jpg>
- Wikimedia.org (2022). *De declaration des droits*. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c5/Assembl%C3%A9e_Nationale_-_Projet_de_d%C3%A9claration_des_droits_de_1%27Homme_et_du_Citoyen%2C_1789.png

EK. 1. Kadın ve Yurttaş Hakları Bildirgesi (De Declaration Des Droits)

EK. 2. Kadın Haklarının Gerçeklendirilmesi (A Vindication of the Rights of Woman)

